

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Karadeniz, Y. (2019). “Siyasi Güç ve Dini Meşruiyet Açısından Büyük Selçuklu-Abbasi Halifeliği İlişkileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2): 2060-2081
Geliş Tarihi / Received Date: 24.09.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 25.02.2019

Araştırma Makalesi

SİYASİ GÜÇ VE DİNİ MEŞRUIYET AÇISINDAN BÜYÜK SELÇUKLU-ABBASİ HALİFELİĞİ İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Yılmaz KARADENİZ

Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

yilmazkaradeniz44@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6471-1280

Öz

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu on birinci asrın ilk yarısında Deylemi, Büveyhi ve Fatimi baskısı altında bulunan Bağdat'taki Sünni Abbasi halifeliği, Selçuklu sultanları tarafından içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtarılmıştır. Bağdat'a gelerek halifenin elinden saltanatının dinî meşruiyetini tasdik ettiren Tuğrul Bey, halifeliğin üzerindeki nüfuzu kırmakla kalmamış, kendisi de Sünni İslâm dünyası nezdinde büyük bir itibar kazanmıştır. Abbasi halifeleri, Selçukluların yükseliş döneminde sultanlar ile ilişkilerini akrabalık tesis etme seviyesine çıkararak siyasi ve askeri desteğin artmasını sağlamışlardır. Sultanlar ise bu akrabalık yoluyla Bağdat'ta kendi kanlarından olan halife adaylarının olmasını istemişlerdir. Sultanların sınırları genişletme ihtiyaçları, halifelerin de nüfuz alanını genişletme istekleri ilişkilerin esasını oluşturmuştur. Ancak Melikşah'ın devlet merkezini İsfahan'dan Bağdat'a taşıma düşüncesi, ilişkilerin seyrini değiştirmiş, gizli rekabete dönüştürmüştür. Melikşah, stratejik öneme sahip Bağdat'ın devlet merkezi olması halinde batıda Bizans'a karşı yapılacak seferlerde ve devletin hâkimiyet alanlarında avantaj sağlanacağını hesaplamıştır. Sultan'ın Bağdat'a yaptığı son ziyarette halifeden, on gün içerisinde şehri terk etmesini istemesi, ilişkilerin seyrini düşmanlığa çevirmiş ve hatta sultanın burada zehirlendiği iddia edilmiştir. Melikşah'ın teşebbüsünden Nizamülmülk vasıtasıyla haberdar olan halife, av dönüşünde verdiği yemekte sultanı zehirlenmiştir. Bundan sonraki dönemlerde sultan-halife ilişkileri sağlıklı olmamış ve ortaya çıkan taht kavgalarına halifeler taraf olmuştur. Çalışmamızda, Selçuklu sultanlarının halifelerle olan ilişkilerini, siyasi güç ve dini meşruiyet açısından seyrini vermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Abbasi Halifeleri, Meşruiyet, Siyasi Güç

IN TERMS OF POLITICAL POWER AND RELIGIOUS LEGITIMACY THE GREAT SELJUK-ABBASI CALIPHATE RELATIONS

Abstract

In the first half of the eleventh century, when the Great Seljuk State was founded, the Sunni Abbasid rule in Baghdad under the pressure of Deylemi, Buveyhi and Fatimid was rescued by the Seljuk sultans. Tuğrul Beg, who came to Baghdad and approved the religious legitimacy of the reign of his, has not lost his influence on the caliphate, but has gained a great reputation in the Sunni Islamic world. The Sultan then expanded both the boundaries of his state and the religious domain of the caliph in the same way that he conquered Turkestan and Byzantine borders. Tuğrul Beg accompanied his wife Arslan Hatun, a Caliph Kaim-Biemrillah, to Baghdad. Thus, kinship between the Seljuks and the caliphate was established. The Seljuk Sultan wanted this political marriage and a mother who had a Turkish mother in the caliph's palace. Although Tuğrul Beg had difficulties in marrying the caliph's daughter, the marriage had taken place with the conviction of Khalifa. In the ascension period of the Seljuks, the Abbasid caliphs brought political and military support to the level of establishing kinship relations with the sultans. The sultans wanted to have caliphate candidates from their blood in Baghdad through this kinship. The need for sultans to expand borders and the desire to expand

the sphere of influence of the caliphs constituted the basis of the relations. However, in the thought of moving the state centre of Melikshah from Isfahan to Baghdad, it changed the course of the relations and transformed it into a secret recipe. Melikshah realized that Baghdad was more strategic in Isfahan's conquests in the west and in the centre of the vast state territory there. For this reason, he considered Baghdad as a state center and told the vizier Nizamulmulk the idea that the Abbasid caliph Mawtari should leave. In our study, we tried to make the course of Seljuk sultans' relations with the caliphs in terms of political power and religious legitimacy.

Keywords: Seljuks, Abbasid Caliphate, Legitimacy, Political Power

1. GİRİŞ

İran, İslâm halifesi Hz. Ömer (r.a) zamanında fethedildikten sonra İslâm Devleti sınırları içerisine dâhil oldu. İslâm coğrafyasının çok kısa bir sürede ve üstelik henüz devlet teşkilatının tam teşekkül etmediği bu dönemde çok geniş sınırlara ulaşması, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hedeflerine intibak etmesi, Müslümanlara gelecekte faydalı şeyler temin etmesi, hiç kuşkusuz dinî duyguların etkili olmasıyla mümkün olmuştur.¹ İran'ın Müslüman Araplar tarafından, Anadolu'nun ise Selçuklular tarafından fethi, sadece kılıç zoruyla olmamış, ilahi mesaj, yerli halkı İslâm'ın adaletine ısındırarak idarecilerin işini kolaylaştırmıştır. Müslüman fatihler ve öncüler, ilahi mesajın cazibesi ve bu iki coğrafyada daha önce hüküm sürmüş olan idarelerin zulmü ile bizar olmuş olan halkın kurtulma isteği sayesinde çok kısa sürede başarılı olmuşlardır. Yeni Müslüman olmuş Türk ve İran halkı, manevi bağlılık ile ve bunu muhafaza ederek merkezi idareye siyasi vefadarlık göstermişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in halifelerine bağlılığı, dinî gereklilik olarak gören Selçuklular, gaza ve cihada sarılmışlardır. Allah (c.c)'ın ismini yüceltmek için inkârcılara karşı savaşmak manasına gelen İ'lâ-yı kelimetullah ve fi sebilillah için kavmi farklılıklarını bir kenara bırakıp cihada girişmişlerdir.²

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluş temellerinin atıldığı Horasan bölgesi daha önce de birçok devlet ve hanedana ev sahipliği yapmıştır. Abbasi halifesi Memun dönemi haricinde, hilafetin kalbi olmuştur. Değişik fırkalar, siyasi değişiklikler ve hareketli içtimai yapısıyla öne çıkmıştır. Abbasilerin ikinci pay-ı tahtı sayılmıştır. Büyük Selçuklulardan önce Tahiri,³ Safari, Samani,⁴ Büveyhi⁵ ve Gazneli⁶ devletleri burada kurulmuştur.⁷

Büyük Selçuklu Devleti, İran coğrafyasında kurulduğu için bu devletin içtimai, askeri ve siyasi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. İran, on birinci asrın başlarından on ikinci asrın

¹ Ali Rıza Şucaizend, "Silsileha-yı İslâmi Der İran ve Mesele-i Meşruiyet," *Fasılname-i Hükümet-i İslâmi İtlaat-ı Siyasi ve İktisadi*, Sal-ı Evvel, Şomare: 2, 1388, s. 180

² A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 181

³ Edmond Cliford Bosworth, *Silsileha-yı İslâmi* (terc. Feridun Bedirayi), Tehran 1349, s. 158

⁴ Ebu Bekir Muhammed Neraşhi, *Tarih-i Buhara* (tash. Müderris Razvi), Tehran 1363, s. 127

⁵ Erdoğan Merçil, "Büveyhiler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi VI*, İstanbul 1992, s. 496-500

⁶ Erdoğan Merçil, "Gazneliler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XIII*, İstanbul 1996, s. 480-484

⁷ A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 182-185; Richard Frey, *Asr-ı Zerrin Ferheng-i İran* (terc. Mesud Recebnia), Tehran 1364, s. 148

sonuna kadar Selçuklu Devleti'nin sınırları içerisinde kalmış,⁸ bu süre zarfında İran mimarisi, sanatı ve edebiyatına mühim katkılar sağlanmıştır. Sünni olan Selçuklular, bu coğrafyanın insanlarına idareci olduktan sonra dinî ve mezhebi farklılıkları zenginlik sayan, hoşgörülü ve adil bir yönetim icra etmiş, adaleti dağıtmada hiçbir ayırım yapmamışlardır. İranlılar da buna mukabil kendilerine ait maddi ve manevi kültürel özelliklerini kaybetmeden idarede görev alıp yardımcı olmuşlardır. İslâm devleti olarak tarih sahnesine çıkan Selçuklu Devleti'nin siyasi sınırlarını Sasani sınırları mertebesine ulaştırması, Müslüman İran halkı nezdinde iyi karşılanmış, eski ihtişamın geri dönüşü olarak görülmüş, bu yüzden Selçuklu idaresini kabul etmede sıkıntı çekmemişlerdir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin müessisi olan Kınık Boyu, siyasi bir teşekkül olarak tarih sahnesine çıkmadan önce Oğuz Yabgu Devleti'ne tabi olarak Hazar Gölü'nün doğusu ile Aral Gölü arasında Dukak Bey'in idaresinde bulunmaktaydı.⁹ Dukak Bey'in vefatından sonra Kınıkların reisliğine intisab eden Selçuk Bey, Oğuz Yabgu Devleti içerisinde aldığı askeri ve idari vazifelerdeki mahareti, devlet adamları ile yabgunun hanımının kinine sebep olmuş, öldürülme tehlikesi karşısında kendi halkını yanına alarak Cend şehrine gelmiştir.¹⁰ Ravendi, bu göç hadisesini geçim sıkıntısına bağlamıştır.¹¹

Selçuk Bey, Türk boyları ile Müslüman nüfusun kesişim yeri olan Cend şehrine geldikten sonra Müslümanlığı kabul etmiş, Yabgu Devleti'nin vergi talebini reddetmiş ve Müslüman bir şehrin kâfirlere vergi vermeyeceğini söyleyerek kendi hâkimiyetini tesis etmiştir.¹² Ancak bu dönemde bölgede etkili olan Karahanlı, Gazneli ve Samani devletleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.¹³ Bu mücadelede henüz yeterli askeri güce sahip olmayan Selçuk Bey, denge siyaseti ve menfaatleri gereği Karahanlı Devleti'ne karşı Farslı bir devlet olan Samanilere yardım etmiş,¹⁴ yardım mukabilinde Buhara ile Semerkant arasındaki Nur kasabası kendisine verilmiştir.¹⁵ Selçuk Bey, Cend şehrinde yüz yaşında vefat ettiğinde geride Mikail, Arslan, Musa, Yusuf ve İsrafil isimle beş oğlan çocuğu bırakmıştır.¹⁶ Mikail, babası

⁸Hucetullah İzzedi, "Taarruz-ı Beyn-i Meşruiyet ve Kudret-i Siyasi Der Devran-ı Selaçuke," *Fasılname-i Misbah (Danişgâh-ı İmam Hüseyin)*, Payız 1373, Şomare: 11, s. 104

⁹Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1963, s. 23

¹⁰Erdoğan Merçil, Hakkı Dursun Yıldız, Ali Sevim, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, İstanbul 1999, s. 86; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 43; M. A. Köymen, *a. g. e.*, s. 24; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 8

¹¹Muhammed b. Ali b. Süleyman Râvendî, *Râhat-üs-sudûr ve âyet'üs-sürûr I* (terc. Ahmet Ateş), Ankara 1957, s. 85

¹²Wilhelm Barthold, *İlk Müslüman Türkler* (terc. M. A. Yalman, T. Andaç, N. Uğurlu), İstanbul 2008, s. 21; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 8-9; Abdülkerim Özaydın, "Selçuk Bey," *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 36, Ankara 2004, s. 364-365; Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1975, s. 34

¹³Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 1997, s. 68

¹⁴Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1979, s. 35

¹⁵Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1963, s. 27; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular," *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 803; Cihan Piyadeoğlu, *Selçukluların Kuruluş Hikâyesi Çağrı Bey*, İstanbul 2011, s. 28

¹⁶İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih Tercümesi IX* (terc. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1989, s. 362; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 11; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul 1999, s. 91

hayatta iken vefat etmiş, çocukları Tuğrul ve Çağrı, dedeleri tarafından yetiştirilmişlerdir.¹⁷

Tuğrul ve Çağrı, Selçuk'un ölümünden sonra amcaları Arslan Yabgu'nun yanında durmayıp Cend şehrinden ayrılarak Maverünnehir'deki Buhara'ya gelmişlerdir. Ancak burada hükümdar olan İlek Nasır'ın kendilerine düşmanca davranması, Batı Karahanlı hükümdarı Buğra Han'ın yanına gitmelerine sebep olmuştur.¹⁸ Buğra Han'ın iki Selçuklu reisini tutuklamaya kalkışması, Selçukluların burada kalmasını mümkün kılmamış, tekrar Buhara taraflarına gelmelerine sebep olmuştur.¹⁹ Buhara hâkimi Ali Tegin'in Selçuklular üzerine ordu hazırladığını öğrenen Tuğrul ve Çağrı, manevra alanlarını genişletmek ve fetih yapmak için farklı bir siyaset izlemeye başlamışlardır. Tuğrul Bey, yanındaki kuvvetlerle çöle çekilirken, Çağrı Bey ise Rum gazasına çıkmıştır. Çağrı Bey'in 1016-1021 yılları arasında Anadolu'nun doğusuna kadar olan bölgede gerçekleştirdiği gaza neticesinde ele geçirdiği ganimetler, Selçukluların ordu teşekkülüne büyük bir katkı sağlamıştır. Arslan Yabgu, her ne kadar buna müdahale etmek istemişse de muvaffak olamamış, iki kardeş bir müddet hareketsiz kalarak tepkilerin azalmasını beklemişlerdir. Karahanlı hükümdarı Yusuf Kadir Han ile Gazneli Mahmud'un Arslan Yabgu ve Türkmenlere karşı 1025'te bir araya gelerek anlaşmaları neticesinde Arslan Yabgu esir alınarak Kalincar Kalesi'ne hapsedilmiş ve 1032'de burada ölmüştür. Tuğrul ve Çağrı Beyler, bu hadiseden sonra Selçukluların başına geçmişlerdir.²⁰

2. SULTAN-HALİFE İLİŞKİLERİNDE MEŞRUIYET

Meşruiyet, kelime manasıyla kanuni, legal (legitimacy), miras (legacy) olarak bilinmekle beraber itibar manasına da gelmektedir. Hakkaniyet manasında kullananlar da vardır. İslâm kaynaklarında kanun koyucu ve hâkimiyette muteber olmak, meşru sayılmak manalarında kullanılmıştır.²¹ Meşruiyet, hükmedenler için hükümet hakkı, idare edilenler için bu hakkı tanıma ve kabul etme manasına gelmektedir. Bazı düşünürler, bu mefhumun ilkçağlardan itibaren iktidarı gasp edenlere karşı ortaya çıktığını, hâkimiyetlerini meşru bir zemine oturtamayanların gasıb olarak vasıflandırıldıklarını söyleyerek hâkimiyetin devamını meşruiyete bağlamışlardır. Bu yüzden, idarede gasıp olanlar telaşla meşruiyet zeminine kendilerini oturtmaya gayret etmişlerdir. Meşruiyet içerisinde hükmedenlerin böyle bir sıkıntıları olmamıştır.²²

¹⁷ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 44-45; Osman Gazi Özgüdenli, "Selçukluların Kökeni," *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (Editör: Refik Turan), Ankara 2012, s. 32

¹⁸ M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 32

¹⁹ Arslan Tekin, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 2012, s. 83; Coşkun Alptekin, "Büyük Selçuklu Devleti," *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi VII* (editör: H. Dursun Yıldız), İstanbul 1988, s. 98; M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 32

²⁰ Râvendî, *a. g. e.*, s. 89; M. A. Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, s. 3; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular," *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 803; Refik Turan, "Türklerin Anadolu'ya Akınları ve Malazgirt Zaferi'nden Önce Anadolu'da Türk Varlığı," *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (editör: Refik Turan), Ankara 2012, s. 95; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 45

²¹ Said Hacariyan, "Nigahi Be Mesele-i Meşruiyet," *Mecelle-i Rahbord*, Şomare: 3, Bahar 1373, s. 78; A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 168

²² A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 169

İlkçağlardan itibaren meşruiyet meselesi tartışılmış ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ksenofon, ilkçağlardaki diktatörlüklerin dahi kendi hâkimiyetlerini sadece maddi unsurlarla devam ettirmediklerini, meşru zemin oluşturmaya çalıştıklarını kaydetmiştir. Eflatun, adalet devletini böyle tasavvur etmiş, Aristo ise monarşizmi, aristokrasiyi ve demokrasiyi bu çerçevede ele almıştır. Devletin tabiatına dikkatleri çekenler, meşruiyetin membainı, halkın rızasına bağlayarak bunun da hakk-ı ilahi olduğunu söylemişlerdir.²³ Hükmeden bir kişinin hiçbir zaman sınırsız bir güce sahip olmadığını, zorbalığı kendi hakkı olarak göremeyeceğini, iktidarı için zor kullanamayacağını ve meşru olmayan yollara başvuramayacağını söyleyenler, iktidar zeminini meşruiyete bağlamışlardır.²⁴

Toplumbilimcilerin çoğu her toplumun müşterek akide ve inançlara sahip olduklarını ve içtimai düzene meşruiyet bağışladıklarını söyleyerek meşruiyetin kaynağını inançlara bağlamışlardır. Weber, bu hususu toplumun kendi hayatını manalandırması olarak ele almış, halkın teveccühünü hâkimiyetin esası kabul etmiştir.²⁵ Buradan dinî meşruiyete doğru giderek karizmayı tamamlayan esas unsurun din ve inanç olduğunu söylemiştir. Karizmanın tarihte sadece peygamberlere ve kahramanlara has bir özellik olduğunu, din ile sağlamaştığını ve bu sayede asabiyetin önüne geçtiğini iddia etmiştir.²⁶ İbn-i Haldun'un geçmiş kabile ve kavimler üzerine inşa ettiği asabiyetin İslâm ülkelerindeki yerleşik idareciler için yeterli olmadığını,²⁷ karizma dahil dinin haricindeki bütün özelliklerin makbuliyet-i ammeye yetmediği, emir ve sultanların atıye-i ilahiye muhtaç olduklarını söyleyenler, bu şekilde imdad-ı ilahi vasfını kazanan hükümdarların düşmanın üzerine yürüyüp muzaffer olduklarını kaydetmişlerdir.²⁸ Meşruiyet meselesi ile alakalı olarak batıda ve İslâm coğrafyasında çok sayıda çalışma yapıldığı için konunun ayrıntılarına girmedik. Bu yüzden Selçuklu Devleti'nin yükselme ve gerileme dönemlerindeki sultanlar ile Bağdat Abbasi halifeleri arasında ilişkilerin seyrini, dinî meşruiyet ve siyasi güç zemininde ortaya koymaya çalıştık.

Büyük Selçuklu Devleti ve kendisinden önce kurulan Müslüman devlet ve mahalli hanedanlıklar, meşruiyetlerini Abbasi halifeliğine dayandırmak suretiyle halk nezdinde kabul görmüşlerdir. Bağdat Abbasi halifesinden hükümdarlık alametleri alan Selçuklu sultanları, fütuhata girişip İslâm'ın cihat emrini yerine getirme gayretinde olmuşlardır. Selçuklu Devleti'nin son döneminde İran'ı istila eden Moğollar, fütuhata birlikte hükümdarlığı dine dayandırma işini de inkıza uğratmış, Sünni Abbasi halifeliğini sükût ettirmişlerdir. Bu istila

²³ Bkz. M. Hawkes-M. Kogan, *Encyclopedia of Government and Political II*, Routledge 1992

²⁴ Robert Morrison McIver, *Camia ve hükümet* (terc. İbrahim Ali Keni), Tehran 1349, s. 22

²⁵ A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 169-170. Ayrıca bkz. Max Weber, *İktisad ve Camia* (terc. Abbas Menuçehri), Tehran 1374

²⁶ M. Weber, *a. g. e.*, s. 402

²⁷ Abdurrahman bin Muhammed İbn-i Haldun, *Mukaddime I* (terc. Muhammed Pervin Günabadi), Tehran 1359, s. 295

²⁸ A. R. Şucaizend, *a. g. mk.*, s. 176

döneminde Şii Büveyhi halifeliği de aynı akıbeti yaşamıştır.²⁹

İbn-i Haldun, Büyük Selçuklu Devleti dâhil olmak üzere doğuda kurulan Müslüman devletlerin sultan veya hükümdarlarının halifeye vefadâr olmalarını şu şekilde kaydetmiştir; “Doğuda İran’da kurulan devletlerin hükümdarları, halifeden sadece tahta oturmaları zamanında tebrik alırlardı. Ancak saltanat işlerinde bütün ünvan ve teşkilat ile ilgili hususları kendileri ihdas ederdi. Halifeyi de bundan faydalandırmazlardı...”³⁰

Bağdat’taki Abbasi halifeleri, Müslüman devletlerdeki dinî ve manevi nüfuzu elinde bulundururken, halifelerden meşruiyetini tasdik ettirmiş olan hükümdar, sultan ve emirler, kendi ülkelerindeki siyasi, idari, iktisadi, askeri ve içtimai işleri halifeden bağımsız bir şekilde yürütmüşlerdir. Dinî açıdan bağlı oldukları halife adına memleketi idare eden idareciler, ülkelerinin sınırlarını küffara karşı genişletirken, fetih sonrasında halifeden hilat almışlardır.³¹ Halife tarafından gönderilen ve sultanın hâkimiyetini teyit eden metni, özel elbiseyi ve diğer savaş araçlarını havi alametleri alan sultan ve hükümdarlar, cemiyet nezdinde meşruiyetlerini kazanmış, İslâm şeriatını hâkim kılma ve halkı emniyet içerisinde muhafaza etme vazifesini yüklenmişlerdir. Nizamülmülk, bu hususta şunları söylemiştir; “İzzed-i sübhane ve teâla her asırda halk arasında birini seçer ve onu methedilmiş ve padişahlık hünerleriyle donatır. Cihanın meselelerini ve ona bağlı kulları sakinlik içerisinde götürsün. İsyân ve fesadın kapısını kapatsın. Onun imzası ve haşmeti halkın kalbinde ve göz pınarlarında yayılsın. Halk, onun adil gölgesinde gününü geçirsün ve emin olsun...”³²

Halife, yeryüzünde Hz. Peygamber (s.a.v)’in tebliğ ettiği şeriatın icracısı ve muhafızı olduğu için meşruiyet alametleri verdiği hükümdarların da aynı gaye ile hareket etmesini istemiştir. Sultan, kendi devletinin sınırlarını küffara karşı ne kadar genişletmişse, aynı zamanda bağlı olduğu halifeliğin de nüfuz alanını o kadar genişletmiş oluyordu.³³ Devletin bütün bölgelerinde okunan Cuma hutbelerinde ve basılan paralarda halifenin ismi zikredilirdi. Sultanların siyasi iktidarlarının sallantıda olduğu ve halife ile meşruiyet bağlarının zayıfladığı dönemlerde dahi hutbenin halife adına okunması, paranın onun adına darp edilmesi ve hediyelerin gönderilmesi devam etmiştir. Sikkelerde sultan ile birlikte halifenin adının kullanılması, Samani ve Büveyhilerde olduğu gibi halifenin isminin yanına, bazen de Safarilerde olduğu gibi halifenin yerine sultanın ismi, paranın daha önemli yerine yazılmıştır. Büveyhiler, Bağdat’ı ele geçirdikleri zaman “emirü’l-ümera” unvanı ile iktifa etmişlerdir.³⁴

²⁹ Vasilij Vladimiroviç Barthold, *Halife ve Sultanlar* (terc. Sirus İzzedi), Tehran 1358, s. 22

³⁰ İbn-i Haldun, *a. g. e.*, s. 400

³¹ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 104

³² Ebul Ali Hasan bin Ali bin İshak Tusi (Nizamülmülk), *Siyasetnâme II* (tash. Abbas İkbâl), Tehran 1369, s. 1

³³ V. V. Barthold, *a. g. e.*, s. 26

³⁴ Hamid Algar, *Din ve Devlet Der İran Nakş-ı Ulema Der Devre-i Kacar*, Tehran 1356, s. 9

Selçuklular ise halife ile olan ilişkilerinde karşılıklı yükümlülüklerin gereğini yerine getirmiş, sultanın halifeye bağlılığı müstahkem bir şekilde devam etmiştir.³⁵ Moğol saldırısı neticesinde Bağdat'taki Abbasi halifeliğinin sükût etmesi, sultanlara meşruiyet bahşetmeyi kısa bir süre için akamete uğratmıştır. Ancak halifenin oğulları ve torunları Mısır'da tekrar aynı vazifeyi yapmışlardır. Bu dönemde Hind sultanları, Mısır'daki Abbasi halifesine biat etmişlerdir.³⁶

Moğolların Selçukluları yenmelerinden sonra İran'a yerleşmeleri, kılıç meşruiyetini önemli hale getirmiştir. İstila neticesinde halifeliğin geçici olarak inkırazı, kılıç zoruyla elde edilen yerde dini meşruiyeti de ortadan kaldırmıştır.³⁷ Yani dinî meşruiyetin varlığının kılıç ile sağlanabileceği anlaşılmıştır. Yakub Leys Safari, 861'de emirlik makamına oturduktan sonra halifeden imaretinin meşruiyetini teyit etmesini istediği sırada kılıcını çekerek teyidin kahr ve galebe ile olacağını göstermeye teşebbüs etmişti.³⁸

3. SELÇUKLU SULTANLARI İLE ABBASİ HALİFELİĞİ ARASINDA İLK MÜNASEBETLER

Harezm valisi Altuntaş'ın 1032'de Gaznelilere karşı yaptığı Debusiye Savaşı'nda ölmesinden sonra yerine geçen oğlu Harun, Gazneli Mesud'a karşı Ali Tegin ile yaptığı ittifaka Selçukluları da dâhil etmiştir. Bu hadise, Tuğrul ve Çağrı Bey'in siyasi ikballerini doğrudan etkilemiştir. Ancak bölgede Gaznelilerin müttefiki ve Selçukluların düşmanı Şahmelik'in 1034'te ani bir baskınla Selçuklulardan yaklaşık 8.000 kişiyi öldürmesi, 1035'te Harun'un Gazneliler tarafından öldürülmesi ve Ali Tegin'in de bu tarihte ölmesinden sonra Harezm'de kendilerini güvende hissetmeyen iki Selçuklu reisi, Ceyhun Nehri'ni geçip Horasan'a gelmişlerdir.³⁹ Akabinde Gazneli Sultan Mesud'a başvurarak askeri hizmetleri karşılığında yerleştikleri yerlerin kendilerine verilmesini istemişlerdir. Ancak bu istek reddedildiği gibi, 1035'te Begdoğdu komutasında Selçuklular üzerine gönderilen Gazneli ordusu galip gelmiş ve Selçukluların malları yağma edilmiştir. Tuğrul ve Çağrı Bey, bu hezimetten sonra karşı hücumla geçerek Nesa'daki Hisar-ı Tak civarında Gaznelileri yenilgiye uğratmış, yenilgiyi kabul eden Sultan Mesud, Selçuklu beylerine hilat, sancak ve menşur göndererek Nesa, Dehistan ve Ferave şehirlerini ikta olarak kendilerine vermiştir. Sultan Mesud, menşurunda Tuğrul, Çağrı ve İnanç Yabgu'ya, Karahanlı Devleti'nde sıradan

³⁵ Ann K. S. Lambton, *a. g. e.*, s. 22-23

³⁶ Ann K. S. Lambton, *a. g. e.*, s. 43-44

³⁷ Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I, Kuruluş Devri*, Kayseri 1994, s. 74-79

³⁸ Cafer Müderris Sadıki, *Tarih-i Sistan*, Tehran 1373, s. 114

³⁹ İbnü'l Esîr, *a. g. e IX*, s. 364; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 95; M. A. Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamani*, s. 4-5; Cihan Piyadeoğlu, *Güneş Ülkesi Horasan Büyük Selçuklular Dönemi*, İstanbul 2012, s. 37; Cihan Piyadeoğlu, *Selçukluların Kuruluş Hikâyesi Çağrı Bey*, İstanbul 2011, s. 38

köylüler için kullanılan “*dihkan*” ünvanını vermiştir.⁴⁰

Gazneli Sultan Mesud, Selçukluların Sistan ve Belh taraflarına akınlar düzenledikleri sırada üzerlerine 15.000 kişilik ordu göndermiştir. Buna karşı kendi askeri durumlarını yeterli görmeyen Tuğrul Bey, 1036’da Gaznelilere bir elçi göndererek yapılan akınlardan mesul olmadıklarını, buldukları bölgenin kendilerine yetersiz geldiğini ve bu yüzden Baverd, Serahs ve Merv şehirlerinin kendilerine verilmesini istemiştir.⁴¹ Sultan Mesud, Selçukluların isteğini kabul etmediği gibi 1038’de Hindistan Seferi dönüşünde savaş hazırlığına başlamıştır. Serahs’ta yapılan savaşı, Çağrı Bey’in komuta ettiği Selçuklular kazanmış ve çok sayıda ganimet elde edilmiştir.⁴² Nişabur, 1038’de Selçuklular tarafından fethedilmiş, Abbasi Halifesi Kaim-Biemrillah, Tuğrul ve Çağrı’ya elçi göndererek şehirleri yağma ve tahrip etmemelerini ve imar faaliyetlerine girişmelerini istemiştir.⁴³ Sultan Mesud ise Selçuklulara karşı kaybettiği iki savaşın öcünü almak ve sarsılan itibarını tekrar bölgede tesis etmek için büyük bir ordu hazırlayarak Dandanakan’a doğru hareket etmiştir.⁴⁴

Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey’in 1040’ta Gazneli Sultan Mesud’u Dandanakan’da yenmesinden sonra Rey şehrinde Sultan Üçüncü Tuğrul’un 1194’te Harezmşah hükümdarı Alaaddin Tekiş’in askerleri tarafından öldürülmesine kadar yaklaşık yüz elli dört yıl İran’da hâkimiyetini devam ettirmiştir.⁴⁵ Selçuklu Devleti zamanında Sünni Abbasi halifesi Bağdat’ta oturmaktaydı. Devletin müessisi Tuğrul Bey, 1055’te buraya gelerek meşruiyetini Abbasi halifesi Kaim-Biemrillah’a tasdik ettirmiş, halife de Şii Büveyhi nüfuzundan kurtularak eski itibarına kavuşmuştur. Halife Kaim-Biemrillah, Tuğrul Bey daha Bağdat’a gelmeden önce dönemin uleması ve baş kadısı olan Ebul Hasan el-Maverdi’yi 1044’te kendisine göndermişti. Bu tarihten itibaren Tuğrul Bey ile halife arasında başlayan karşılıklı güven ortamı, elçinin dönüşünde halifeye verdiği müspet rapor, ilişkileri iyice pekiştirmiştir.⁴⁶ Sultan, kendisini

⁴⁰ Reşîdü’l-dîn Fazlullah, *Cami’ü’l-tevârih Selçuklu Devleti* (terc.. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş), İstanbul 2010, s. 85; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 96; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri–Boy Teşkilatı, Destanları*, İstanbul 1999, s. 104; Osman Gazi Özgüdenli, “Büyük Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu,” *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (editör: Refik Turan), Ankara 2012, s. 43; Faruk Sümer, “Dihkan,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi IX*, İstanbul 1994, s. 289

⁴¹ M. A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 45; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 98; A. Tekin, *Selçuklu Tarihi*, s. 95

⁴² O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s. 99; E. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 46-47; İbnü’l Esîr, *el-Kâmil fi’l-tarih Tercümesi IX*, s. 367

⁴³ Anaderdi Kerimi, “Revâbit-ı Selçukiyân Ba Hilafet-i Abbâsi, Ba Tekid-i Ber Devran-ı Sultan Mesud Selçuki,” *Amuzeş-i Tarih*, Devre-i Dehhom, Şomare: 4, Tabistan 1388, s. 29; Mehmet Nadir Özdemir, “Abbasi Halifeleri İle Büyük Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler,” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, Konya 2008, s. 320

⁴⁴ İ. Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, s. 25-26

⁴⁵ Edmond Cliford Bosworth, *Silsileha-yı İslami* (terc. Feridun Bederayi), Tehran 1349, s. 180-182; Mahmud Cevad Tabatabâi, *Zeval-ı Endişe-i Siyasi Der İran*, Tehran 1373, s. 99

⁴⁶ Ahmed Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya* (tash. Mahir İz), İstanbul 1973, s. 116; Carl Brockelmann, “Maverdi,” *Diyanet İslâm Ansiklopedisi VII*, İstanbul 1957, s. 409

siyasi işlerin sorumlusu, halifeyi de dinî işlerin sorumlusu olarak görmüştür. Kaim-Biemrillâh, Tuğrul Bey'e hükümdarlık alametlerini vererek saltanatını meşru kabul etmiştir.⁴⁷

3.1. Yükseliş Döneminde Halife-Sultan İlişkileri

Selçuklular, Nişabur ve Tus'u fethettikten sonra Bağdat Abbasi halifesi Kâim-Biemrillâh (1031-1075)'a bir mektup göndererek bağlılıklarını bildirmişlerdi.⁴⁸ Mektupta, İslâm şeriatının hamisi olduklarını, Gazneli Devleti'ne galebe ederek Horasan'a yerleşmelerindeki sebebin, bu devletin fasid ve bidat ehlinden olmasına bağlamışlardı.⁴⁹ Ayrıca Horasan ulema ve ayanının da kendilerine ricada bulunarak üzerlerindeki tazyikin ortadan kaldırılmasını istediklerini söylemişlerdi. Horasan uleması ricalarında şöyle demişlerdi; “*Biz halifenin fermanı ile aydınlık yolu olan İslâm'ın kanunları ve dinin kaideleri üzerine bu işi istiyoruz.*”⁵⁰ Tuğrul Bey'in mektubunu alan halife, verdiği cevapta nasihat ederek Allah (c.c)'a karşı asi olmaktan, şehirleri harap etmekten sakınmalarını, adalet ve insaftan ayrılmamalarını istemiştir. Halife, saltanatın teyidinin kendisinde olduğunu sultana hatırlatmıştır.⁵¹ Büyük Selçuklu Devleti'nin bu şekilde tarih sahnesine çıkışı halife için altın değerinde bir fırsat olmuştur. Zira Büveyhiler, bu dönemde Abbasi halifesinin elindeki gücü ve nüfuzu almışlardı.⁵² Halife, Büveyhi ve hatta Fatimi etkisini Selçuklular eliyle kıracak ve eski kudretine kavuşacaktı. Bunun için hemen emir vererek Bağdat'taki Cuma hutbelerinde kendi ismiyle birlikte Tuğrul Bey'in isminin de zikredilmesini istemiştir.⁵³

Tuğrul Bey, devletin kuruluşunu tamamladıktan ve Sünni Abbasi halifesine bağlılığını bildirdikten sonra halife tarafından hükümdarlığının meşruiyeti tasdik edilmiştir. Sultan, Abbasi halifeliğinin Büveyhi ve Fatimi tehdidi altında olduğunu bildiği için durumdan istifade etmiş, Abbasi halifesi Kaim-Biemrillah'a bağlılığını bildirmiş, tehdidi ortadan kaldırmakla Sünni İslâm dünyasının hamisi unvanını kazanmıştır. Sultan, bundan sonra Türkistan ve Bizans sınırlarına doğru yaptığı fetihlerle hem kendi devletinin sınırlarını, hem de halifenin dinî nüfuz alanını aynı şekilde genişletmiştir.⁵⁴ Bu süre içerisinde sultanın halife,

⁴⁷M. N. Özdemir, *a. g. mk.*, s. 321-324; Ann Kathrine Swyn Lambton, *Nazariyeha-yı Devlet Der İran* (terc. Cengiz Pehlevan), Tehran 1359, s. 24

⁴⁸A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30; Kaim Biemrillah için bkz. Abdulkerim Özaydın, “Kaim Biemrillah,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXIV*, İstanbul 2001, s. 210-211

⁴⁹Z. Nişaburi, *a. g. e.*, s. 17; Ebu İbrahim Kavamüddin Feth bin Ali bin Muhammed Bundari İsfahani, *Tarih-i Silsile-i Selçuki, Zübdetü'n-nesara ve Nuhbetü'l-asara* (terc. Muhammed Hüseyin Halil), Tehran 1356, s. 8

⁵⁰Zahirüddin Nişaburi, *Selçukname* (tash. İsmail Afşar), Tehran 1331, s. 17-18

⁵¹Z. Nişaburi, *a. g. e.*, s. 19; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 132

⁵²A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30; Richard Frey, *Asr-ı Zerrin Ferheng-i İran* (terc. Mesud Recepniya), Tehran 1375, s. 245

⁵³Z. Nişaburi, *a. g. e.*, s. 19

⁵⁴H. İzzedi, *a. g.mk.*, s. 106

halifenin de Selçuklu ailesinden bir kadın ile evlenmesi gibi meselelerin haricinde önemli bir problem olmamıştır.⁵⁵

Büyük Selçuklular tarih sahnesine çıktıkları ve devlet kurdukları sırada Bağdat Abbasi halifeliği Büveyhilerin nüfuzu altında zayıf düşmüş ve kendi sınırlarını savunamaz hale gelmişti. Fatimiler adına harekete geçen Aslan Besasiri'nin baskısını üzerinde iyice hisseden halife, Selçukluların Bağdat'a gelişini beklemeye başlamıştı.⁵⁶ Çünkü Arslan Besasiri etkisini iyice arttırmış, hutbelerde halifenin ismini kaldırarak yerine Fatimi halifesi Müstansır'ın ismini okutmaya başlamıştı. Tuğrul Bey, 1055'te Bağdat'a geldiği zaman halifenin büyük iltifatlarına mazhar olmuş, o sırada Bağdat emiri olan Deylemilerden Rahim, Tehran'dan yola çıkarak sultanı karşılamaya gelmişti.⁵⁷ Ancak Tuğrul Bey, Melik Rahim'i tutuklatıp Rey'deki Taberek Kalesi'ne hapsedtikten sonra yanında bulunan Çağrı Bey'in kızı Arslan Hatun'u halife Kâim-Biemrillah ile evlendirmiştir.⁵⁸ Böylece Selçuklular ile halifelik arasında akrabalık tesis edilmiştir.⁵⁹ Selçuklu sultanı, 1057'de gerçekleşen bu siyasi evlilik ile halifenin sarayında annesi Türk olan bir çocuğun bulunmasını istemiştir. Tuğrul Bey'in halifenin kızı ile evlenme isteğinde sıkıntılar yaşanmışsa da Amidülmülk Künduri'nin halifeyi ikna etmesiyle evlilik gerçekleşmişti. Bu evlilik, sultanın halifelik üzerindeki nüfuzunun artmasına katkı sağlamıştır.⁶⁰ Halife Kaim-Biemrillah de aynı şekilde Çağrı Bey'in kızı ile evlenerek himayeye akrabalığı katmıştır.⁶¹ Ancak bu tarz siyasi evlilikler her zaman müspet sonuçlar getirmeyebiliyordu. Evlilikler bazen de ilişkilerin gerginleşmesine sebep oluyordu.⁶²

Bağdat'ta Besasiri tarafından halifeye reva görülen kötü muamele, yardıma gelen Tuğrul Bey tarafından bertaraf edilmişti. Tuğrul Bey'in 22 Zilhicce 449 (19 Şubat 1058)'de tekrar Bağdat'a yöneldiğini gören Besasiri, Şam taraflarına kaçmış, onu takibe başlayan sultan, kardeşi İbrahim Yınal'ın isyanı üzerine takibi bırakmak zorunda kalmıştır. Bu isyandan istifade eden Besasiri, Bağdat'a gelerek halifeyi zindana atmış ve Mısır'daki Fatimi halifesi El Mustansır adına hutbe okutmuştur. Tuğrul Bey, isyan gailinden sonra tekrar Bağdat'a ordu ile gelerek halifeyi zindandan kurtarmış ve yapılan savaşta Besasiri'yi öldürtmüştür. Tuğrul Bey, zindandan çıkarttığı halifenin atının yanında yürüyerek halifelik

⁵⁵Ebul Fazl Muhammed bin Hüseyin Beyhaki, *Tarih-i Beyhaki II* (tash. Halil Hatib Rehber), Tehran 1371, s. 954; Sadreddin el Hüseyinî, *Ahbârü 'd-Devletü 's-Selçukiyye* (tash. Muhammed İkbâl), Lahor 1934, s. 15

⁵⁶İbnü'l-Adîm, *Buğyetü 't-Taleb fi Tarih-i Haleb* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1976, s. 62-65

⁵⁷ Muhammed bin Ali bin Muhammed Şebankarayı, *Mecmaü 'l-ensâb* (tash. Mir Haşim Muhadis), Tehran 1363, s. 99-100

⁵⁸Sadrüddin Ebul Hasan Ali bin Nasır bin Ali Hüseyinî, *Zübdetü 't-tevarih* (terc. Ramazan Ali Ruhullahi), Tehran 1380, s. 55; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30-31

⁵⁹ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 107

⁶⁰ Muhammed bin Abdullah Hüseyinî Yezdi, *el-Âraza fi Hikayetü 'l-Selçukiyye*, bica 1909, s. 43

⁶¹Z. Nişaburi, *a. g. e.*, s. 21; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30

⁶² H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 108

makamına kadar götürmüş, halife de Selçuklu sultanına “*Rükneddin*” unvanını vermiştir.⁶³ Hamdullah Mostevfi, Tuğrul Bey’in Bağdat’a gelişini ve burada kalması ile alakalı şunları kaydetmiştir; “*Tuğrul Bey, vezir Amidülmülk Künduri’den, halifenin veziri ile görüşmesini ve Selçuklu askerleri için ekmek verilmesini istedi. Aynı vakitte halifenin veziri de sultana gelerek, halifenin askerleri için sultandan ekmek rica etti...*”⁶⁴ Halifelik merkezinin mühim mesuliyetlerinden olan Bağdat şahnesi, sultan tarafından tayin edilerek Selçukluların Bağdat üzerindeki nüfuzu hissettirilmiştir. Bağdat şahnesinin amilleri, bazen kendi nüfuzlarını iyice göstererek halifenin gulamlarının kendi taraflarına geçmelerine izin vermişlerdir. Halife, Selçuklulardan önce yaşanan sıkıntılar sebebiyle bu tür hareketlere ses çıkarmamıştır.⁶⁵

Sultan Alparslan döneminde Selçukluların halife olan iyi ilişkileri devam etmiş, sultanın kızı, halifenin resmi veliahdı Muktedi ile evlendirilmiştir. Ancak Sultan Alparslan’ın 1072’de Bağdat Şahneliği’ne Aytekin Süleyman’ı tayin etmesi, ilişkileri gergin hale getirmiştir.⁶⁶ Çünkü Süleyman’ın oğlu daha önce bir köleyi öldürdüğü için halifenin itirazına sebep olmuştu. Sultan Alparslan ise bu işte ısrarcı olmayarak Aytekin’in yerine Saduddevle Gevherayin’i tayin etmiştir. Saduddevle Gevherayin, Bağdat’a girdiği zaman halk, büyük bir karşılama tertip etmiştir.⁶⁷ Sultan Alparslan, 1072’de halife ile iyi ilişkiler sürdürdüğü sırada Barzam Kalesi komutanı Yusuf Harezmi tarafından öldürülmüş, katilin halifenin sarayına kaçtığı gözlerden kaçmamıştır.⁶⁸

Sultan Alparslan’dan sonra 1072’de Selçuklu tahtına oturan Melikşah, Bağdat’a giderek halife Kaim-Biemrillah’ı ziyaret etmiş, halifenin elini öpmek istemişse de halife buna razı olmamış ve yanında oturmasını teklif etmiştir. Ancak Melikşah, bundan imtina etmiş, halifenin ısrarcı olması ve hatta yemin etmesi üzerine yanına oturmuştur. Sultan, halife ile olan konuşma sırasında halifenin elini tekrar öpmek istemişse de halife buna razı olmamış, o da halifenin parmağındaki yüzüğü öpmüştür.⁶⁹ Abbasi halifesi Kaim-Biemrillah’ın 1075’te vefatından sonra yerine geçen Muktedi ile birlikte ilişkilerin seyri değişmiştir.⁷⁰ Abbasi halifesi Muktedi, Amidüddeve’yi Melikşah’a göndererek saltanatını tebrik etmiştir. Sultan Melikşah, halifenin bu hareketine cevaben bir heyeti Bağdat’a göndererek halifeye biatını bildirmiştir. Halife, sultana biatı gerçekleştirmek için kadı Ebu Abdullah Beyzavi’yi

⁶³ Sadreddin El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 20

⁶⁴ Hamdullah Mostevfi, *Tarih-i Güzide* (tash. Abdülhüseyin Nevayi), Tehran 1346, s. 429

⁶⁵ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 109

⁶⁶ A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30

⁶⁷ B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 52; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 30

⁶⁸ Abdurrahman İbn-i Haldun, *Tarih-i İbn-i Haldun IV* (terc. Abdülmuhammed Ayeti), Tehran 1378, s. 33

⁶⁹ Mir Muhammed bin Seyyid Burhaneddin Handşah Mirhand, *Tarih-i Ravzatü’s-safa IV*, Tehran 1339, s. 282; B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 91

⁷⁰ Ebul Hasan Şehvari, “Revabıt-ı Selçukiyan ve Abbasiyan,” *Pejuheşname-i Tarih*, Devre: 4, Sal-ı Sevvom, Şomare: 14, Bahar 1388, s. 59. Abbasi halifesi Kaim-Biemrillah için bkz. Abdülkerim Özeydin, “Kaim-Biemrillah,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24, İstanbul 2001, s. 210-211

Müeyyedülmülk ile birlikte İsfahan'a göndermiştir.⁷¹ Sultan-halife arasında karşılıklı yapılan bu biat işleri hoşnutluk içerisinde yapılmıştır. Ancak Melikşah'ın Atsız komutasındaki ordu ile Kudüs'ü fethetmesi ve kardeşi Tutuş'un da 1078'de Şam'ı fethetmesinden sonra devlet merkezini Bağdat'a taşıma isteği ilişkileri olumsuz etkilemeye başlamıştır.⁷²

3.2. Gerileme Döneminde Halife-Sultan İlişkileri

Melikşah, İsfahan'ın batıda yapılacak fetihlerde ve buradaki geniş devlet toprakların merkezindeki Bağdat'ın daha stratejik olduğunu fark etmişti. Bunun için Bağdat'ı devlet merkezi olarak düşünmüş ve Abbasi halifesi Muktedi'nin burayı terk etmesi gerektiğine dair fikrini veziri Nizamülmülk'e söylemiştir. Nizamülmülk, sultanın bu teşebbüsünü 1078'de halifeye gizlice bildirerek haberdar etmiştir. Nizamülmülk, halifeye gönderdiği haberde bazı tavsiyelerde bulunarak, sultanın bu fikirde kararlı olduğunu, bunun önüne geçmek için mutlaka sultanın kızı ile evlenmesi gerektiğini, evlilik yoluyla tesis edilecek akrabalıktan istifade ile sultanın ikna edilebileceğini söylemiştir. Sultan Alparslan ve Melikşah dönemlerinin güçlü veziri Nizamülmülk, bu dönemde Selçuklu ve Bağdat Abbasi halifeliğini idare edecek seviyeye ulaşmıştı. Melikşah, vezirine peder diyerek hitap etmiş, halife Muktedi ise kendi veziri Fahrüddeve Cehir'i Nizamülmülk'ün isteği ile görevden almıştır.⁷³ Aynı durum, Selçuklular adına Bağdat'taki mali işlere bakan Amidüddeve'nin görevden alınmasından sonra da yaşanmış, Selçuklu vezirinin kızı ile evlendikten ve takdirini kazandıktan sonra görevine tekrar başlamıştır. Nizamülmülk, hem halife ve hem de sultan nezdinde büyük bir itibar sahibi olup bunu her fırsatta kullanmıştır. Melikşah'ın devlet merkezini İsfahan'dan Bağdat'a taşıma fikrini kendisine söylemesi bunu göstermektedir. Ancak vezirin bu meselede sultan ile aynı fikirde olmadığı görülmektedir.⁷⁴

Sultan Melikşah ile halife Muktedi arasındaki ilişkileri anlatan kaynaklar, 1075-1078 yılları arasını kapsayan dönemi ile alakalı ayrıntılı bilgi vermemektedirler. Bosworth, halife Muktedi'nin Melikşah'ın kızı ile evlenmesinden bir müddet sonra ikisi arasında sıkıntılarının çıkmaya başladığını, kızın halifeyi babasına şikâyet ettiğini, Melikşah'ın hacca gitmeden önce cereyan eden bu olayın, kızın vefatıyla sona ermediğini ve ilişkileri iyice gerginleştirdiğini kaydetmiştir.⁷⁵ Ancak bunlar görünürdeki sebepler olup asıl iki sebebi yukarıda izah etmiştik. Birinci sebep olarak devlet merkezinin Bağdat'a taşınmak istenmesi ve halifeye şehri terk

⁷¹ Ebul Hasan Şehvari, *a. g. mk.*, s. 59

⁷² Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 60

⁷³ Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 60-61

⁷⁴ Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 62-63

⁷⁵ Clifford Edmund Bosworth, *Tarih-i Gazneviyan I* (terc. Hasan Anuş), Tehran 1362, s. 103; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 31; Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 68

etmesi için on gün mühlet verilmesi,⁷⁶ ikincisi ise Sultan Alparslan'ı öldüren Barzam Kalesi komutanı Yusuf'un halifenin sarayına sığınmasıdır. Halife Muktedi, kendi sarayının namusunu kurtarmak için kan parası olarak 10.000 dinar teklif etmişse de kabul edilmemiş, sultan emir-i harç Kamacı'yı halifenin sarayına göndererek kölenin teslimini istemiş, teslim edilen köleye kısas uygulanmıştır.⁷⁷ Melikşah, 1092'de ümerasından Tacüddeve Tutuş, Kasımüddeve Aksungur, Emir Bozan ile tekrar Bağdat'a gelerek burada cami-i sultani ismiyle büyük bir cami yapımını başlatmıştır. Nizamülmülk ve diğer devlet görevlileri de kendilerine ait binalar yapmaya başlayınca halifenin şüpheleri iyice artmıştır. Halife Muktedi, bütün bunların Bağdat'ın başkent yapılmasına yönelik olduğunu ve kendisinin hesaba alınmadığını görmüştür.⁷⁸

Büyük Selçuklu Devleti, Tuğrul Bey ile başlayan yükselişten Melikşah'ın 1092'deki ölümüne kadar olan dönemde Amidü'l-mülk Künduri ve Nizamü'l-mülk gibi dirayetli ve tecrübeli devlet adamları sayesinde zirveye çıkmıştı. Nizamü'l-mülk'ün katli ve aynı sene içerisinde Sultan Melikşah'ın vefatı, devletin iyiye giden seyrini duraklattığı gibi halife ile olan ilişkileri de menfi yönden etkilemiştir.⁷⁹ Türkan Hatun, çocuk yaştaki oğlu Mahmud'u saltanat tahtına geçirdikten sonra halifeden tasdikini istemiştir. Halife, Gazali'den aldığı fetva üzerine çocuk yaştaki Mahmud'un sultanlığını tasdik etmemiştir. Böylece halife ile Türkan Hatun'un arası açılmıştır. Türkan Hatun, işin peşini bırakmayarak halifenin oğlu Emir Cafer'e aracılar vasıtasıyla hediyeler göndererek halifenin razı olmasını sağlamıştır. Berkayaruk'un muhalefetine rağmen Mahmud'un saltanatı halife tarafından tasdik edilmiştir.⁸⁰

Halife Muktedi'nin Türkan Hatun'un kızı Mahmelek ile evlenmek istemesi de ayrı bir sıkıntı oluşturmuştur.⁸¹ Türkan Hatun, halifeye kızgınlığından dolayı İsfahan'da Darü'l-hilafe yaptırarak Abbasi halifeliğinin önüne büyük bir mesele çıkartmıştır. Sadrüddin El Hüseyini, bu hususta şunları kaydetmiştir; "*Sultan Mahmud ile İmam arasında görünmeyen fitneler icad oldu ve ilişkiler bozuldu. Sultan, Bağdat'a asker sevk ederek halifenin kuvvetleri ile savaştı. Halife de onunla yüksek bir yaylada savaştı. Halifenin veziri Celaleddin Ebu Ali el Hasan bin Ali bin Sadaka, iki taraf arasında sulhu sağladı. Sultan Mahmud, o andan sonra Bağdat'a girdi ve hastalığa yakalandı. Çaresizce Hemedan'a döndü.*"⁸²

⁷⁶ Muhammed bin Ali bin Tabataba (İbn-i Tıktıki), *Tarih-i Fahri* (terc. Muhammed Vahid Gülpayegani), Tehran 1367, s. 399-400

⁷⁷ Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 68

⁷⁸ İbn-i Haldun, *Tarih-i İbn-i Haldun IV*, s. 35

⁷⁹ Bağdat'ın devlet merkezi yapılmasını isteyen Melikşah ile buna karşı çıkan veziri Nizamülmülk arasında ihtilaf olduğunu, vezirin sultan tarafından öldürtüldüğünü iddia edenler de olmuştur. Nizamülmülk'ün öldürülmesinden sonra yerine getirilen Tacülmülk Kumi, veziri sevmeyen biri olarak tanınmıştı. Bkz. Ebul H. Şehvari, *a. g. mk.*, s. 70

⁸⁰ Abbas İkbâl Aştıyani-Bakır Akılı, *Tarih-i İran Pes Ez İslâm*, Tehran 1378, s. 292

⁸¹ Gülay Ögün Bezer, "Terken Hatun," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XL*, İstanbul 2010, s. 510

⁸² S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 97

Melikşah'ın ölümünden önce Nizamülmük'ün tahta geçmesini istediği şehzade Berkyaruk, 14 Şubat 1093'te Bağdat'a gelerek Mahmud'a karşı kendi saltanatını halife Muktedi'ye tasdik ettirmiş ve "*Rükneddin*" unvanını almıştır. Muktedi'nin vefatından sonra yerine gelen halife Müstehzir de Berkyaruk'un saltanatını tasdik etmiştir. Ancak halifenin Berkyaruk'u himayesi altı yıl sürmüş, 4 Kasım 1099'da bu defa diğer şehzade Muhammed Tapar'a "*Gıyasüddünya veddin-i dâd*" unvanını vererek onu Selçuklu sultanı olarak tanımıştır.⁸³ Bu hadiseden üç yıl sonra (1102) Sultan Muhammed Tapar, Sencer ile birlikte Bağdat'ta halifeyi ziyaret ettikleri zaman sancak ile taltif edilmişlerdir.⁸⁴ Müstehzir, dokuz yıl sonra ise Sultan Muhammed Tapar'ın kız kardeşi Seyyide Hatun ile evlenmiştir.⁸⁵

Sultan Muhammed Tapar, on dört yaşındaki oğlu Mahmud'u 1118'de saltanat namzedi olarak tayin ettikten bir gün sonra vefat etmiştir. Halife Müstehzir, 6 Mayıs 1118'de verdiği emir ile "*Muğisüddin*" unvanını verdiği Mahmud'un isminin Bağdat'taki hutbelerde okunmasını emretmiştir.⁸⁶ Mahmud, bu dönemde amcası Sultan Sencer ve kardeşi Mesud ile taht kavgalarına girişmiştir. Bu sırada halife Müstehzir, 6 Ağustos 1118'de vefat etmiş ve yerine Müsterşid geçmiştir.⁸⁷ Mahmud ile halife Müsterşid arasındaki ilişkiler, 1120'ye gelindiğinde iyice bozulmuş, Mahmud'un Bağdat valisi (şihnesi) Saduddevle ile Müsterşid'in naibi arasındaki çekişme gün geçtikçe artmış ve naibin tehdit edilmesine kadar varmıştır.⁸⁸ Hayatını tehlikede gören Saduddevle, Mahmud'un yanına giderek halifenin gücünün iyice siyasi hale geldiğini ve bu yüzden Bağdat'ın alınmasını teklif etmiştir. İbnü'l Esir, Sultan Mahmud'un Bağdat'a doğru yola çıktığı vakit, halifenin gönderdiği elçilerin kendisine gelerek şehrin zaten sıkıntı içerisinde olduğunu ve seferden vazgeçmesini söylediklerini kaydetmiştir. Mahmud'un bu rica üzerine seferden vazgeçerek halifeye bir mektup gönderdiğini, mektupta şehrin imar edilmesine süre verdiğini, halife Müsterşid'in de Mahmud'a değerli hediyeler ile birlikte silah, at ve yüklü miktarda para göndererek onu Bağdat üzerine yürümekten vazgeçirttiğini söylemiştir. Ancak iki ordu arasındaki savaş önlenememiş, yapılan savaşta halifenin ordusu yenilmiştir. Savaşın sonra Bağdat'da ikamet eden Mahmud'un bir müddet sonra burada hastalandığını ve hekimlerin tavsiyesine uyarak Hemedan'a gittiğini de kaydetmiştir.⁸⁹

İbnü'l Esir'in yukarıdaki görüşlerini dikkate alan Hüseyini, Mahmud'un Bağdat'ta halife ile olan savaşın sonra kendi hastalığını halifeye karşı giriştiği teşebbüse ve bedduaya bağladığını,

⁸³ A. İ. Aştıyani-B. Akili, *a. g. e.*, s. 295

⁸⁴ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 110

⁸⁵ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 115

⁸⁶ A. İ. Aştıyani-B. Akili, *a. g. e.*, s. 300

⁸⁷ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 128

⁸⁸ Handşah Mirhand, *a. g. e. IV*, s. 32

⁸⁹ İbnül Esir, *a. g. e. XXI*, s. 91-98

bu yüzden halifenin duasını almaya çalıştığını ve halifenin de sağlığı için ona dua ettiğini kaydetmiştir.⁹⁰ Bu dönemde Mahmud ile halife Müsterşid'in ilişkileri savaştan seviyeye gelmişse de Selçuklu idarecisinin halifeyi bir kenara atma teşebbüsü olmamış, Irak'ı terk edeceği vakit aralarında sulh olmuş ve Atabeg Şehid Zengi, Bağdat valiliğine tayin edilmiştir.⁹¹

Irak Selçukluları idarecisi Mahmud'un vefatından sonra Sultan Sencer'in yardımıyla Irak Selçukluları idaresini ele geçiren Tuğrul, bir taraftan kardeşi Mesud ile mücadele ederken, diğer taraftan ise Arap emiri Debis bin Sadaka'nın tahrikiyle halife Müsterşid ile savaşmaktaydı. Bu sırada şiddetli bir yağmurun yağması, savaşın sona erdirilmesine sebep olmuş, Debis bin Sadaka ise halife tarafından affedilmiştir.⁹² Hüseyini, halifenin Mesud'dan yana olduğunu ve 14 Mart 1133'te ona hilat verdiğini kaydetmiştir.⁹³ Melik Tuğrul ile kardeşi Davud'un mücadelesinden sonra galip gelen Tuğrul, Bağdat'a kendi atabegini göndermiş, bu tayin halife tarafından iyi karşılanmıştır. Halife, atabeg'in kalacağı menzile kadar beraber yürümüştür.⁹⁴ Ancak Tuğrul'un zahirde halife ile olan iyi ilişkisi, esasta farklı idi. Halifenin Mesud'dan yana tavrı biliniyordu ve durum sadece idare ediliyordu.⁹⁵

Sultan Sencer ile halife Müsterşid arasındaki ilişkiler iyi olmamış,⁹⁶ Şehzade Mahmud'un Rey'de tahta oturmasından sonra harekete geçen Sencer, rakibini yendikten sonra Selçuklu tahtına oturmuştu. Halife tarafından "*sultan-ı selâtin*" unvanı verilen Sencer'in hutbelerde ismi zikredilmeye başlanmıştır. Mesud ve Selçuk ise halifeye bağlı kalacaklarına yemin ederek Sultan Sencer'e karşı savaşmış ve yaptıkları savaşta yenilmişlerdir. Yaklaşık 40.000 kişinin öldüğü bu savaşta galip gelen Sencer, Irak idaresine Tuğrul'u tayin etmiştir. Mücadelede yenilen Mesud ise kardeşi Davud ile birlikte Bağdat'a gelmiş, Tuğrul ile savaşarak 1137'de Hemedan'ı ele geçirmiştir.⁹⁷

Sultan Sencer, 1135'te İmamüddin Zengi ve Debis bin Sadaka'ya mektup yazarak Bağdat'a saldırılarını istemişti. Onlar da yaptıkları savaşta halifenin ordusunu yenilgiye uğratmışlardı.⁹⁸ Sultan Mesud'un en büyük hamisi olan halife el Müsterşid, bundan sonra tavrını değiştirerek onun ismini hutbeden kaldırmış, yerine Sultan Sencer'in isminin okunmasını istemiştir. Böylece Sultan Sencer, halife tarafından resmi sultan olarak kabul edilmiştir. Halifenin bu ani tavır değişikliği çeşitli sebeplerle olmuştur. Birincisinde Mesud'un Bağdat'a tayin ettiği vali, halife ile iyi ilişki kurmamıştı. İkinci olarak da Mesud'un emirlerinden biri sultanın hilafına

⁹⁰ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 130

⁹¹ İbnül Esir, *a. g. e XXI*, s. 101

⁹² Handşah Mirhand, *a. g. e IV*, s. 319-320

⁹³ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 134

⁹⁴ İbnül Esir, *a. g. e XXI*, s. 179; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 31

⁹⁵ İbn-i Tiktiki, *a. g. e.*, s. 417

⁹⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "Müsterşid-Billah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXII*, İstanbul 2006, s. 145-147

⁹⁷ Z. Nişaburi, *a. g. e.*, s. 54-55; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 32

⁹⁸ Gregorios el-Melati İbnü'l Ayri, *Tarih-i Muhtasar-ı Dâvel II*, Kum (bita), s. 203

halife üzerine asker sevk edip yenilmesine sebep olmuştu. Emir, halifenin üzerine yürümekle Sultan Mesud'un halifeye karşı siyasetinin değişmesine çalışmıştı.⁹⁹ Üçüncüsünde ise Sultan Mesud'un anlaşmayı bozan haberinin Bağdat'a ulaşmış olmasıdır.¹⁰⁰

Halife el Müsterşid, Irak-ı Acem taraflarındaki toprakları ele geçirmek için ordusuyla Hemedan'a hareket etmiş, Sultan Mesud'a karşı düzenlenen bu seferde halifenin yanında Davud ve Aksungur gibi bazı Türk emirleri de bulunmuşlardır. Halife, ismini hutbelerden kaldırdığı Mesud ile savaşmaktan yana olmamışsa da etrafında toplanan emirlerin tahrikiyle savaşmaya karar vermiştir. Hemedan civarındaki Esedabad'da meydana gelen savaş esnasında halifenin ordusundaki bazı Türk emirlerin Mesud'un ordusuna katılmaları sebebiyle halife yenilmiştir.¹⁰¹ Esir düşen halife, Mesud'un otağına getirildikten sonra sulh için görüşmeler yapılmıştır. Mesud ile halife Müsterşid arasında yapılan anlaşmaya göre halife, Mesud'a mal ödemesi yapmayı, ordu toplamamayı, evinden dışarı çıkmamayı taahhüt etmiştir. Buna karşı Mesud da halifeyi Bağdat'a ulaştıracaktı.¹⁰² Halife Müsterşid, Bağdat'a giderken Merağa'da ordugâh kurduğu sırada Sultan Sencer'den bir heyetin kendisine gelmekte olduğu haberi gelmiştir. 1135'te halifenin muhafızları bu heyeti karşılamaya gidince, savunmasız kalan halifenin çadırına giren bir grup batini fedaisi, onu bıçakla öldürmüşlerdir.¹⁰³ Bündari, 1135'te meydana gelen bu hadiseyi Sencer'e karşı bir başkaldırı olarak kaydetmiştir.¹⁰⁴

Halife Müsterşid'in öldürülmesi haberi Bağdat'a ulaşınca halk da onun oğlu ve Ebul Fazl er-Raşid'e biat etti. Bu sırada Irak-ı Acem'deki işlerini halleden taht iddialısı Mesud, Bağdat'a doğru gelmekteydi. Bağdat'a gelen Sultan Mesud, 1136'da ulema ve fukahadan aldığı fetva ile Râşid-Billah'ı halifelikten azlettirip yerine Ebu Abdullah Muhammed (Muktefi-Liemrillah)'ı gelmesini sağladı.¹⁰⁵ Aynı şekilde Sultan Sencer'in de Bağdat'a doğru harekete geçtiğini duyan halife er-Raşid, İsfahan'a gitti.¹⁰⁶ Raşid, İsfahan'a geldikten iki yıl sonra İsmaililer tarafından öldürüldü. Bu arada Bağdat'a ulaşan Mesud, halifenin İsfahan'a gitmeden önce tayin ettiği ulema ve din adamlarını görevlerinden azlettikten sonra el-Muktefi'yi 1136'da halife olarak tayin etti. Muktefi, Selçuklular nezdinde itibara sahip olmayan bir kişi olup halifeliği de aynı derecede kalmıştır. Mesud'un Bağdat'tan ayrılmasından sonra başka bir Selçuklu sultanı da buraya gelmemiştir.¹⁰⁷ Şehzade Süleyman,

⁹⁹ H. Yezdi, *a. g. mk.*, s. 111

¹⁰⁰ B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 201

¹⁰¹ Handşah Mirhand, *a. g. e IV*, s. 322; B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 211; İbn-i Tıktıki, *a. g. e.*, s. 408

¹⁰² İbnü'l İbri, *a. g. e.*, s. 368-369; Gıyasüddin bin Hümamüddin el Hüseyini Handemir, *Tarih-i Habibü's-siyer fi Ahbar II* (tash. Muhammed Debir Siyaki), Tehran 1353, s. 320-321; Ravendi, *a. g. e.*, 237

¹⁰³ O. G. Özgüdenli, *a. g. md.*, s. 147

¹⁰⁴ B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 212; Handemir, *a. g. e II*, s. 321

¹⁰⁵ Abdülkerim Özaydın, "Raşid-Billah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXIV*, İstanbul 2007, s. 466

¹⁰⁶ S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 109; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 33

¹⁰⁷ H. Mostevfi, *a. g. e.*, s. 362

Irak'ta Muhammed bin Mahmud aleyhine isyana kalkışınca, halife Muktefi onun ordusunu takviye etmiştir.¹⁰⁸ Muhammed, şehzade Süleyman'ı yenilgiye uğrattıktan sonra halifeye bir mektup yazarak hutbede adının okunmasını istemiştir. Halife, bu istekten imtina ettiği gibi Bağdat ve civarında sultanın iktalarını kısıtlamaya başlamıştır. İktaları kısıtlanan devlet görevlileri, Mesud ile birlikte 1149'da Bağdat'a saldırmış, halife ve veziri İbn-i Habire, Bağdat'ın dışında savaşı karşılamışlardır. Yapılan savaşta halifenin ordusu galip gelmiştir.¹⁰⁹

Sultan Muhammed, halife ile olan ihtilaftan kaynaklanan mücadeleden vazgeçmemiş, 1151'de bütün emirlerini yanına alarak Bağdat seferine çıkmıştır. Muhasara altına alınan şehir halkı, muhasaranın uzamasıyla birlikte açlık çekmeye başlamış, bundan kurtulma çareleri arayan halifenin veziri İbn-i Habire, Azerbaycan'daki Özbek atabeylerinden Kızılarşan'a bir mektup yazarak onu Bağdat'a gelmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Neticede ikna olan ve kuvvetleriyle Bağdat yakınlarına gelen Kızılarşan, Sultan Muhammed'in ordusunu görünce korkuya kapılıp Hemedan taraflarına kaçmıştır.¹¹⁰

Sultan Muhammed'in Bağdat muhasarası başarısız olunca Tuğrul da Hemedan'a döndü. Kızılarşan ise Azerbaycan'a kaçtıktan sonra halifeden teçhizatlı bir ordu isteyerek Irak'ı Tuğrul'dan almayı teklif etti. Halife, mücehhez bir ordu ile birlikte 700.000 dinarı hazırlayarak vezir Celaleddin bin Yunus'un emrinde Hemedan'a gönderdi. Kızılarşan ise Hemedan'a geldikten sonra bir müddet burada bekledi. Celaleddin bin Yunus ise Bağdat ordusunun kumandanlığını aldıktan sonra Kızılarşan'ı beklemeden Tuğrul ile savaşa başladı. Celaleddin, yapılan savaşta yenildi ve Bağdat'a geri döndü.¹¹¹ Halife, tekrar yeni bir ordu hazırlayarak Mücahiddin emrinde Hemedan'a gönderdi. Bu defa Kızılarşan ve halifenin Bağdat orduları birlikte harekete geçerek Tuğrul'un İsfahan'a kaçmasını sağladılar. Kızılarşan, halifeden "*Melik Nasır*" unvanını alarak Hemedan'a yerleşti.

Abbasi halifesi Muktefi-Liemrillah'ın 1160'daki vefatından¹¹² sonra sırasıyla Müstencid-Billah (1160-1170),¹¹³ Müstazi-Biemrillah (1170-1180)¹¹⁴ ve Nâsır-Lidinillâh (1180-1225) halifelik makamına oturmuşlardır.¹¹⁵ Bu halifeler dönemdeki ilişkiler, halifelik makamının gittikçe zayıflaması sebebiyle Selçuklu sultanlarının lehinde bir seyir izlemiştir. Halife Nâsır-Lidinillâh döneminde, Deylemlerin halifelik üzerinde nüfuzlarının artması ve Darü'l-hilafe kontrolünün elden çıkması üzerine Selçuklu sultanından yardım istemek

¹⁰⁸ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 112-113

¹⁰⁹ B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 283-287

¹¹⁰ B. İsfahani, *a. g. e.*, s. 303; A. Kerimi, *a. g. mk.*, s. 34

¹¹¹ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 113

¹¹² Abdülkerim Özaydın, "Muktefi-Liemrillah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXI*, İstanbul 2006, s. 146

¹¹³ Hüseyin Kayhan, "Müstencid-Billah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXII*, İstanbul 2006, s. 143-145

¹¹⁴ Ali Aktan, "Müstazi-Biemrillah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXII*, İstanbul 2006, s. 128-129

¹¹⁵ Angelika Hartmann, Nasır-Lidinillâh," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXII*, İstanbul 2006, s. 399-402

zorunda kalınmıştır. Halife, Selçukluların Bağdat'a gelerek Deylemleri bertaraf etmelerini istemiştir. Nitekim yapılan savaşta Hemedan tarafları ele geçirilmiştir. Ancak halife, 1221'de Horasan taraflarında yaklaşmakta olan Moğol tehlikesi karşısında bu defa Eyyubilerden yardım istemişse de beklediği yardım gelmemiştir. 1224'te Harezmsahlara karşı Eyyubilerden istediği ittifaka da cevap alamadığı sırada vefat etmiştir.¹¹⁶

Ebul Reza Kumi, Nasır Lidinillah dönemindeki görevliler ile alakalı olarak şunları kaydetmiştir; *“Nasır Lidinillah'ın devletinin gölgesinde günlerini geçiriyorlardı. O parlak dünya ayna oldu. Öyle ki, Darü'l-hilafe'nin güneşinden isteyenler dünyada herkesin gölgesini görüyorlardı. Güneş olmayınca, gölgenin de olmayacağı anlaşıldı.”*¹¹⁷

Nasır Lidinillah akıllı, cesaretli ve hazır cevap bir kişi olarak kırk altı sene on bir ay hilafette kalmıştır.¹¹⁸ Halkın durumunu öğrenmek için geceleri dolaşmış ve ziyaretlerde bulunmuştur. Heybetli olması sebebiyle taşra idarecileri kendisinden korkmuşlardır. Tuğrul Arslan bin Muhammed, Bağdat'a bir elçi göndererek atalarının imaretlerini tamir etmek istediğini bildirdiğinde buna kızarak bütün Selçuklu imaretlerini yıktırmıştır.¹¹⁹

Büyük Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde sultanların halife ile olan kötü ilişkileri, halifelerin tekrar güç kazanması yönünde bir seyir izlemiş, bundan istifade eden Harezmsahlardan Alaaeddin Tekiş, Rey, İsfahan ve Hemedan şehirlerini kendi hâkimiyetine almıştır. Alaaeddin Tekiş, halifenin ordusuyla karşı karşıya geldiği sırada Bağdat'ta kendi adına hutbe okutmasını istemiştir. Fakat Alâeddin Tekiş'in nüfuzunu Bağdat üzerinde görmek istemeyen halife, bu defa Gur Sultanı Giyaseddin'e başvurup onun Harezim üzerine yürümesini istemiştir. Bu şekilde Alâeddin Tekiş'in Bağdat'tan geri çekilmesini sağlamayı düşünmüştür. Ancak Giyaseddin emrindeki Gur kuvvetlerinin Harezim bölgesine saldırmaya başladığını öğrenen Harezmsah Alâeddin Tekiş, Gurluları buradan atmak için Müslüman olmayan Karahitaylardan yardım istemiştir. Bundan sonra Karahitayların İslâm coğrafyasına musallat olmaları dönemi başlamıştır.¹²⁰

4. SONUÇ

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey, Bağdat Abbasi halifeliğini Büveyhi tasallutu ve Fatımi tehlikesinden kurtarmıştır. Bundan sonra başlayan süreçte Selçuklu sultanları dini meşruiyetlerini halifeye tasdik ettirirken, halife de onların fetihleriyle

¹¹⁶ A. Hartmann, *a. g. mad.*, s. 402

¹¹⁷ Necmeddin Ebu Reza Kumi, *Tarih-i Vüzera* (tash. Muhammed Taki Danişpejuh), Tehran 1363, s. 326-327; S. El Hüseyini, *a. g. e.*, s. 176-180

¹¹⁸ Hartmann, bu tarihi 1180 olarak vermektedir. Bkz. Angelika Hartmann, “Nasır Lidinillah,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XXXII*, İstanbul 2006, s. 399-402

¹¹⁹ H. İzzedi, *a. g. mk.*, s. 114

¹²⁰ İbnü'l-esir, *El Kamil fi't-tarih*, Beyrut 1987, s. 252

genişleyen sınırlarda büyük bir nüfuza sahip olmuştur. Sultan Alparslan ve Melikşah ile devam eden yükseliş döneminde halifelerin yetkileri ve mali harcamaları tanzim edilmiş, dini görevler ile sınırlandırılmıştır. Selçuklu sultanlarının kızları veya kız kardeşleri ile evlenen halifeler, akrabalığın getirmiş olduğu yakınlıktan istifade etmeyi düşünmüşlerdir. Ancak sultanların meşruiyetlerini tasdik eden halifeler, siyasi otoriteye karşı tavırlarında kılıcın gölgesini her zaman üzerlerinde hissetmişlerdir. Gölgenin zayıfladığı ve devletin merkezi otoritesinin sarsıldığı dönemde ise siyasi işlere müdahil olmuşlardır. Melikşah'ın devlet merkezini İsfahan'dan Bağdat'a taşıma teşebbüsü ve halife Muktedi'nin burayı terk etmesi için on gün süre vermesi, siyasi ve askeri nüfuzu azalacak olan halifeyi korkutmuş ve ilişkiler çekişme safhasına taşınmıştır. Melikşah'ın teşebbüsünden vezir Nizamülmülk vasıtasıyla haberdar olan halife, kendisinin bu işte hesaba alınmamasını kabul etmemiştir. Melikşah'ın Bağdat'da bir av dönüşünden sonra zehirlenerek vefat etmesi, halife tarafından öldürüldüğüne dair soruları akla getirmiştir. Halifenin gizli bir tertip ile sultanı öldürtmesi, aynı zamanda Selçuklu Devleti'nin yükselişini de sona erdirmiştir. Bağdat Abbasi halifeleri, Melikşah'ın ölümünden sonra başlayan taht kavgaları sırasında siyasi güce göre hareket ederek durumu düzeltme gayretine düşmemiş, iç çekişmelerde taraf olarak yer almışlardır. Buna rağmen üzerlerinde hissettikleri Deylemi nüfuzu Selçuklular tarafından engellenmiştir. Moğol tehlikesinin ortaya çıktığı dönemde ise Eyyubilerden istedikleri yardımı alamayan halifeler, bu istiladan nasiplerini almışlardır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet. (1973). *Kıssas-ı Enbiya* (tash. Mahir İz). Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.
- Algar, H. (1356). *Din ve Devlet Der İran, Nakş-ı Ulema Der Devre-i Kacar*, Tehran: Tus
- Alptekin, C. (1988). "Büyük Selçuklu Devleti. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi VII* (editör: H. Dursun Yıldız). İstanbul: Çağ Yayınları.
- Aştıyani, A. İ., Akılı, B. (1378). *Tarih-i İran Pes Ez İslâm*. Tehran: Neşr-i Namek
- Barthold, V. V. (1358). *Halife ve Sultan* (terc. Sirius İzzedi). Tehran: Emir-i Kebir.
- Barthold, W. (2008). *İlk Müslüman Türkler* (terc. M. A. Yalman, T. Andaç, N. Uğurlu). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Beyhaki, Ebul Fazl Muhammed bin Hüseyin. (1371). *Tarih-i Beyhaki II* (tash. Halil Hatib Rehber). Tehran: İntişarat-ı Feruği
- Bezer, G. Ö. (2010). Terken Hatun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 40*, İstanbul, s. 510.
- Bosworth, C. E. (1362). *Tarih-i Gazneviyan I* (terc. Hasan Anuş). Tehran: Emir-i Kebir
- Bosworth, E. C. (1349). *Silsileha-yı İslami* (terc. Feridun Bederayi). Tehran: Beniyâd-ı Ferheng-i İran.
- Brockelmann, C. (1957). *Maverdi. Diyanet İslâm Ansiklopedisi VII*. İstanbul: İSAM
- Bundari İsfahani, Ebu İbrahim Kavamüddin Feth bin Ali bin Muhammed. (1356). *Tarih-i Silsile-i Selçuki, Zübdetü'n-nesara ve Nehbetü'l-asara* (terc. Muhammed Hüseyin Halili). Tehran: Beniyad-ı Ferheng-i İran.
- Frey, R. (1364). *Asr-ı Zerrin Ferheng-i İran* (terc. Mesud Recebniya). Tehran: Sürüş
- Hüseyinî, S. (1933). *Ahbârü'd-Devletü's-Selçukiyye* (tash. Muhammed İkbal). Lahor.
- Hacariyan, S. (1373). Nigahi Be Mesele-i Meşruiyet. *Mecelle-i Rahbord*, Şomare: 3, Bahar 1373, s. 78-82.
- Handemir, Gıyasüddin bin Hümmüddin el Hüseyinî. (1252). *Tarih-i Habibü's-siyer fi Ahbar II* (tash. Muhammed Debir Siyaki). Tehran: Hayyam

- Handşah Mirhand, Muhammed bin Seyyid Burhaneddin. (1339). *Tarih-i Ravzatü's-safa IV*. Tehran: Hayyam ve Piruz
- Hartmann, A. (2006). Nasır Lidinillah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 32. İstanbul, s. 399-402
- Hawkes M., Kogan, M. (1992). *Encyclopedia of Government and Political II*. Routledge.
- Hüseyini, Sadrüddin Ebul Hasan Ali bin Nasır bin Ali. (1380). *Zübdetü't-tevarih* (terc. Ramazan Ali Ruhullahi). Tehran: İntişarat-ı İl-i Şahsun Bağdadi
- İbn-i Haldun, Abdurrahman bin Muhammed. (1359). *Mukaddime I* (terc. Muhammed Pervin Günabadi). Tehran: Bengâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitab.
- İbn-i Haldun, Abdurrahman bin Muhammed. (1378). *Tarih-i İbn-i Haldun IV* (terc. Abdulmuhammed Ayeti), Tehran, Müessese-i Müta'alat ve Tahkikat-ı Ferhengi
- İbn-i Tiktuki, Muhammed bin Ali bin Tabataba. (1367). *Tarih-i Fahri* (terc. Muhammed Vahid Gülpayegani). Tehran: İlmi ve Ferheng
- İbnü'l Adîm. (1982). *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb* (nşr. Ali Sevim). Ankara: TTK
- İbnü'l Esir, İzzeddin Ali. (1251). *El Kamil fi't-tarih, Tarih-i Buzurg-ı İslâm ve İran* (terc. Ali Haşimi Hairi), Tehran: İntişarat-ı Kütüb-i İran
- İbnü'l Esir. (1989). *el-Kâmil fi't-tarih Tercümesi IX* (terc. Abdülkerim Özaydın). İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü'l Ayri, Gregorios. (bita). *Tarih-i Muhtasar-ı Düvel II*. Kum: Menâbi-i Sekafetü'l-İslâmiye
- İzzedi, H. (1373). Taarruz-ı Beyn-i Meşruiyet ve Kudret-i Siyasi Der Devran-ı Selaçuke, *Fasılname-i Misbah (Danişgâh-ı İmam Hüseyin)*, Payız, Şomare: 11, s. 104-117
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1976). Selçuklular. *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Kerimi, A. (1388). Revabit-ı Selçukiyan Ba Hilafet-i Abbasi, Ba Tekid-i Ber Devran-ı Sultan Mesud Selçuki. *Amużeş-i Tarih*. Devre-i Dehhom, Şomare: 4, Tabistan, s. 30.
- Köymen, M. A. (1963). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Köymen, M. A. (1979). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*. Ankara: Güven Matbaası.
- Kumi, Necmeddin Ebu Reça. (1363). *Tarih-i Vüzera* (tash. Muhammed Taki Danişpejuh). Tehran: Müessese-i Mütalaat ve Tahkikat-ı Ferheng-i İran.
- Lambton, Ann K. S. (1359). *Nazariyeha-yı Devlet Der İran* (terc. Cengiz Pehlevan). Tehran: Kitab-ı Azâd.
- Mclver, R. M. (1349). *Camia ve Hükümet* (terc. İbrahim Ali Keni). Tehran: Bengâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitab.
- Merçil, E. (1990). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)*, Ankara: T.T.K Yayınları.
- Merçil, E. (2011). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Merçil, E. (1992). "Büveyhiler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi VI*, İstanbul, s. 496-500
- Merçil, Erdoğan (1996). "Gazneliler," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi XIII*, İstanbul, s. 480-484
- Mostevfi, H. (1346). *Tarih-i Güzide* (tash. Abdülhüseyin Nevayi). Tehran: İntişarat-ı Emir-i Kebir.
- Mostevfi, Muhammed bin Abdullah Hüseyini Yezdi. (1909). *el-Âraza fi Hikayetü'l-Selçukiyye*, bica.
- Neraşhi, Ebu Bekir Muhammed (1363). *Tarih-i Buhara* (tash. Müderris Razvi). Tehran: İntişarat-ı Tus.
- Nişaburi, Z. (1331). *Selçukname* (tash. İsmail Afşar). Tehran: Haver.
- Nizamülmülk, Ebul Ali Hasan bin Ali bin İshak Tusi. (1369). *Siyasetname II* (tash. Abbas İkbâl). Tehran: İntişarat-ı Esâtir.
- Özaydın, A. (2001). Kaim Biemrillah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24. İstanbul 2001, s. 210-211
- Özaydın, A. (2004). Selçuk Bey, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt: 36, Ankara 2004, s. 364-365
- Özaydın, A. (2007). Raşid-Billah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34, İstanbul 2007, s. 466
- Özdemir, M. N. (2008). Abbasi Halifeleri İle Büyük Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, Konya, s. 315-367
- Özgüdenli, O. G. (2006). Müstersid-Billah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 32, İstanbul, s. 145-147.
- Özgüdenli, O. G. (2012). Selçukluların Kökeni. *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (Editör: Refik Turan). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Piyadeoğlu, C. (2011). *Selçukluların Kuruluş Hikâyesi Çağrı Bey*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Piyadeoğlu, C. (2012). *Güneş Ülkesi Horasan Büyük Selçuklular Dönemi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Râvendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman. (1957). *Râhat-üs-sudûr ve âyet'üs-sürûr I* (terc. Ahmet Ateş). Ankara: TTK Yayınları.
- Reşîdü'd-dîn F. (2010). *Camî'ü't-tevârih Selçuklu Devleti* (terc. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş). İstanbul: TTK Yayınları.
- Sadiki, C. M. (1373). *Tarih-i Sistan*. Tehran: Neşr-i Merkez.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Sümer, F. (1994). Dihkan, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi IX*. İstanbul: TDV Yayınları.
- Şebankarayı, Muhammed bin Ali bin Muhammed. (1363). *Mecmaü'l-ensâb* (tash. Mir Haşim Muhadis). Tehran: Şucaizend, A. R. (1388). Silsileha-yı İslâmi Der İran ve Mesele-i Meşruiyet, *Fasılname-i Hükümet-i İslâmi İtlaat-ı Siyasi ve İktisadi*, Sal-ı Evvel, Şomare: 2, s. 180-206.

- Tabatabai, M. C. (1373). *Zeval-ı Endiše-i Siyasi Der İran*. Tehran: Kevir
- Tekin, A. (2012). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Turan, R. (2012). Türklerin Anadolu'ya Akınları ve Malazgirt Zaferi'nden Önce Anadolu'da Türk Varlığı. *Selçuklu Tarihi El Kitabı* (editör: Refik Turan), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Turan, O. (1997). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- Uluçay, Ç. (1975). *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Weber, M. (1374). *İktisad ve Camia* (terc. Abbas Menuçehri). Tehran: University of California Press.
- Yuvalı, Abdülkadir. (1994). *İlhanlılar Tarihi I, Kuruluş Devri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

In the first half of the eleventh century, when the Great Seljuk State was founded, the Sunni Abbasid rule in Baghdad under the pressure of Deylemi, Buveyhi and Fatimid was rescued by the Seljuk sultans. Tughril Beg, who came to Baghdad and approved the religious legitimacy of the reign of his, has not lost his influence on the caliphate, but has gained a great reputation in the Sunni Islamic world. The Sultan then expanded both the boundaries of his state and the religious domain of the caliph in the same way that he conquered Turkestan and Byzantine borders. Tuğrul Beg accompanied his wife Arslan Hatun, a Caliph Kaim-Biemrillah, to Baghdad. Thus, kinship between the Seljuks and the caliphate was established. The Seljuk Sultan wanted this political marriage and a mother who had a Turkish mother in the caliph's palace. Although Tuğrul Beg had difficulties in marrying the caliph's daughter, the marriage had taken place with the conviction of Khalifa. In the ascension period of the Seljuks, the Abbasid caliphs brought political and military support to the level of establishing kinship relations with the sultans. The sultans wanted to have caliphate candidates from their blood in Baghdad through this kinship. The need for sultans to expand borders and the desire to expand the sphere of influence of the caliphs constituted the basis of the relations. However, in the thought of moving the state centre of Melikshah from Isfahan to Baghdad, it changed the course of the relations and transformed it into a secret recipe. Melikshah realized that Baghdad was more strategic in Isfahan's conquests in the west and in the center of the vast state territory there. For this reason, he considered Baghdad as a state center and told the vizier Nizamulmulk the idea that the Abbasid caliph Mawtari should leave. Nizamulmulk informed the Sultan about this attempt by secretly informing the caliph in 1078. Nizamulmulk told the caliph that the sultan had decided to marry his daughter in order to prevent this and that the sultan could be convinced by the kinship to be established through marriage. Melikshah calculated that if Baghdad is a state center with strategic importance, it would be advantageous to take advantage of the sovereignty of the state in the west. On the last visit of the Sultan to Baghdad, he demanded that the caliphate leave the city within ten days, turning the course of the relations into hostility and even claimed that the Sultan was poisoned here. The caliph, who had been informed by Nizamulmulk from Melikshah attempt, poisoned the sultan at his dinner upon the return of the

hunt. In the following periods, the sultan-caliph relations were not healthy and the caliphs became parties to the throne fights. The death of Nizamulmulk and the death of Sultan Melikshah in the same year had a negative effect on the relations with the caliph as well as pausing the progress of the state. The relations after the Caliph Naser followed a trend in favor of the Seljuk sultans due to the weakening of the caliphate. During this period, the increase of the influence of the Caliphate on the caliphate and the control of the center of the Caliphate had to ask for help from the Seljuk Sultan. The Caliph wanted the Seljuks to come to Baghdad and to eliminate them. As a matter of fact, the Hemedan parties were captured in the war. However, the Caliph, the approaching approach to the Mongol, this time asked the help of the Ayyubids, but the help did not come. The alliance against the Harezmshah from the Ayyubids was not realized. In the last period of the Seljuk State, the poor relations of the sultans with the caliph led to the re-power of the caliphs. But the caliph, who did not want to see the influence of Alaeddin Tekish on Baghdad, applied to the Sultan of Sultan Gıyaseddin, and asked him to walk on Harezm. However, Harezmshah Alâeddin Tekiş learned that the forces of Gur started to attack the Harezm region. After that, the period of the occupation of the Islamic geography began. The Mongols, who invaded Iran in the last period of the Seljuk State, ended the job of basing the rule on religion with the conquest and abolished the Sunni Abbasid caliphate. During the period of this invasion, the caliphate of Shia Büveyhi experienced the same fate. In our study, we tried to make the course of Seljuk sultans' relations with the caliphs in terms of political power and religious legitimacy.